

Поєднання теперішнього і майбутнього доконаного часу створює панорамну перспективу майбутнього. Контексти: *бачу це, вслухаюсь в цю приреченість* локалізують дію тут і тепер, конкретизують об'єкт, а далі з'являється проєкція, видіння катаклізмів майбутнього, які водночас стосуються спогадів минулого (світової війни): дієслова майбутнього доконаного часу *брякне, обвалиться, заскреготять*. У кінці ліричний герой повертається до реальності: автор знову вводить теперішній час, локалізує часопростір (*І щось стукоче об асфальт, як палиця*).

Показовим у цьому плані є і вірш І. Драча «Хрещатицька мадонна», експресивність поезії в якому підсилюється за допомогою питальних конструкцій: *Невже ці очі помстою горять? / За муки ненародженого сина?! / Вуста киплять і сиві од проклять, / Невже прокляття – суть твоя єдина?! / Кому ти будеш мстити? Чи й мені?* [5, с. 333].

Переносні значення дієслів *горять, киплять* актуалізуються в тексті стосовно іменників *очі, вуста*, аперцептуючи ключове – *будеш мстити*. Конотація позначена трагізмом та нагнітанням експресії. Письменник втілює свій авторський задум, використовуючи аналітичну форму майбутнього часу *будеш мстити*, яка конкретизує оповідь та надає їй особистісного звучання-звернення, підсиленого особовим займенником *мені*. Перехід від одних часових форм до інших реалізує в контексті часову перспективу. Дієслово *будеш мстити* передає значення несподіваності дії.

Форми теперішньо-майбутнього часу доконаного виду позначають дію (стан) предмета, яка обмежена ідеєю внутрішньої межі, пов'язаної з досягненням результату в майбутньому.

Поєднання форм теперішнього часу і майбутнього доконаного демонструє поезія М. Бажана «Розмова з другом»: *Тому так ясно ваше серце бачу, / Тому так чітко вашу путь читаю. / Якщо цей дар змарную або втрачу – / Не буду я достосн свого краю* [3 (2), с. 42]. Тривалість дії тут реалізується за допомогою дієслів *бачу, читаю*. Ідеєю внутрішньої межі втілюють дієслова майбутнього часу доконаного виду *змарную, втрачу*, вжиті у складнопідрядному реченні умови. Невиконання умови передбачає неможливість досягнення бажаного результату (*не буду я достосн*).

У вірші І. Драча «Лягають зорі навznak, як і ми» із циклу «Зоряне інтермецо» дія набуває статичної ознаки, метафоричності, автор зосереджує увагу на антропоморфних образах. Письменник послуговується формами лише теперішнього часу, які вживає у значеннєвій сфері майбутнього: *Лягають зорі навznak, як і ми, / І цілу ніч лежать і з нас очей не зводять, / Неначе хочуть бути тут людьми, / Та щось у них на небі не виходить* [5, с. 152].

Суб'єкту *зорі* приписується широкий спектр персоніфікованих дій *лягають – лежать – не зводять – хочуть бути людьми*. Зміщення часової перспективи засвідчує вживання детермінанта (лексичного елемента з часовим значенням) *цілу ніч*.

Таким чином, у поезії М. Бажана теперішній час недоконаного виду здебільшого має зображальний характер, тоді як у творах І. Драча форми теперішнього часу вживаються на позначення постійної, необмеженої дії. Дієслівна категорія часу у поетичному тексті виконує важливу стилетвірну роль, формує специфіку сприйняття та визначає особливості індивідуально-авторського стилю. Характеризуючи дієслова теперішнього часу, робимо висновок, що вони по-різному моделюють текст, впливають на текстотвірний процес.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Время : модели и метафоры / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1997. 129 с.
2. Бажан М. П. Політ крізь бурю : Вибрані твори / М. П. Бажан; вст. сл. І. М. Дзюби. – К. : Криниця, 2002. – 608 с.
3. Бажан М. У чотирьох томах / М. Бажан. – К. : Дніпро, 1974–1975.
4. Виноградов В. В. Русский язык (грамматическое учение о слове) / В. В. Виноградов. – М. : Высшая школа, 1986. 640 с.
5. Драч І. Анатомія блискавки: поезія, проза / І. Драч. – Харків, 2002. – 509 с.
6. Драч І. Ф. Вибрані твори : в 2 т. / І. Ф. Драч. – К. : Веселка, 1986.
7. Драч І. Ф. Вибрані твори : у 2 т. / І. Ф. Драч; вст. ст. А. Ткаченка. К. Вид-во «Укр. Енциклопедія», 2011. – Т. 1. Вірші. Поєми. – 608 с.
8. Драч І. Крила : поезії / І. Драч. – Харків : Фоліо, 2001. – 74 с.
9. Караваев Э. Ф. Основания временной логики / Э. Ф. Караваев. – Л. : ЛГУ, 1983. – 176 с.
10. Кочерган М. П. Основы зівставного мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 423 с.
11. Квасова Л. В. Художественное время в разноязычных текстах (на материале лирики Ф. Тютчева и П. Шелли) / Л. В. Квасова // Речевое мышление и текст. – Воронеж : Воронежский гос. Ун-т, 1993. – С. 56–66.
12. Лихачев Д. С. Поэтика художественного времени / Д. С. Лихачев // Поэтика древнерусской литературы. – М. : Наука, 1979. – С. 212–352.
13. Мурьянов М. Ф. Время (понятие и слово) / М. Ф. Мурьянов // Вопросы языкознания. – 1978. – № 2. – С. 52–66.
14. Падучева Е. В. Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке; Семантика нарратива) / Е. В. Падучева. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
15. Русанівський В. М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1971. – 313 с.

УДК 811.14'02'38'44

Р. Л. Оліщук, І. С. Макар,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ КЛАСИ СЛІВ У СЛОВНИКУ МОВИ ЛОНГА

У статті проаналізовано лексичну ідіосистему словника давньогрецького письменника кінця II ст. н.е. Лонга та здійснено статистичний аналіз усіх частин мови у тексті роману «Дафніс і Хлоя». У межах кожного лексико-граматичного класу визначено домінанти і окреслено їх значення у мовній картині світу письменника.

Ключові слова: лексико-граматичний клас, лексико-семантична група, домінанта, давньогрецький роман, Лонг.

В статті проаналізовано лексическую идиосистему словаря древнегреческого писателя конца II в. н.э. Лонга и осуществлен статистический анализ всех частей речи в тексте романа «Дафнис и Хлоя». В пределах каждого лексико-грамматического класса определены доминанты и очерчены их значения в языковой картине мира писателя.

Ключевые слова: лексико-грамматический класс, лексико-семантическая группа, доминанта, древнегреческий роман, Лонг.

In the article lexical idiosystem of Longus' dictionary, ancient greek writer of end of the 2nd century A.D., is analysed. Statistical analysis of all parts of speech is done based on the text of the novel «Daphnis and Chloe». Central lexical-grammatical

classes in the Longus' novel and the most numerous are verbs (967 words), which are 39% from the general amount of lexical units, and nouns (912 lexemes), that is 36,5% from the general amount of words in the author's dictionary. Thus, it is possible to assume that both verbal and nominal (substantival) types of narration are equally typical for Longus. Adjectives occupy the third place (332 lexemes) in idiosystem of the novel. On the basis of verbal, substantival and adjective semantics analysis of the vocabulary of the novel «Daphnis and Chloe» 18, 14 and 18 lexical-semantic groups were selected accordingly. The most quantitative verbal lexemes form lexical-semantic groups denoting motion and physical action (accordingly 172 and 162 verbs), which also have the biggest frequency index of lexemes' functioning in a text. The most frequent among nouns in a novel are lexical-semantic groups «Name of people and mythological creatures» (129 lexemes), which contains proper and general names, and «Things for everyday life», that is related to reflection of shepherds' living conditions in the pastoral novel of Longus. Predominating in the text of the novel became lexical-semantic group of adjectives denoting size, form, magnitude (44 lexemes) and lexical-semantic group of adjectives which marks character strains and emotional state of a man (41 lexeme). Other parts of speech have the various system-conditioned connections with above-mentioned once. Their amount considerably smaller in the dictionary of writer's language (adverbs— 156, pronouns— 38, conjunctions— 36, prepositions— 24, numerals— 19, particles— 9, interjections— 3). Within every lexical-grammatical class dominants were determined and their values were defined in the writer's linguistic picture of the world.

Keywords: lexical-grammatical class, lexical-semantic group, dominant, ancient greek novel, Longus.

Майже всі сучасні граматичні концепції частин мови беруть свій початок з античної (давньогрецької). Частини мови – калька з давньогрецького $\mu\epsilon\rho\eta\ \tau\omicron\upsilon\ \lambda\omicron\gamma\omicron\upsilon\varsigma$ чи безпосередньо латинського *partes orationis*, де *partes* – «частини», а *oratio* – «мовлення, висловлювання, речення». Частинами мови спочатку називали ті граматичні явища, які тепер називають членами речення. Лише згодом цей вираз набув сучасного термінологічного значення, хоч ще довго частини мови отожднювали з членами речення.

Принципи класифікації та становлення термінів-назв частин мови в античній граматиці ґрунтовно описали львівські дослідники Й. Кобів [3; 4], Р. Оленіч [6] та О. Сафроняк [10]. Найповніший опис використання граматичних форм давньогрецької мови на синтаксичному рівні знаходимо у праці Р. Оліщук [7].

Питання про функціонування лексико-граматичних класів слів у тексті давньогрецького роману «Дафніс і Хлоя» Лонга вважаємо актуальним, оскільки немає спеціальних досліджень у цій галузі. Метою нашої розвідки є спроба кількісно проаналізувати лексичну ідіосистему словника Лонга, здійснивши статистичний аналіз усіх частин мови у тексті роману, визначити домінанти у кожній з них для окреслення їх значення у мовній картині світу письменника. Об'єктом нашого дослідження є текст давньогрецького роману кінця II ст. «Дафніс і Хлоя» Лонга. Предметом обрано найчастіше вживані лексеми серед дієслів, іменників, прикметників, прислівників, числівників, займенників, сполучників, прийменників, часток, вигуків.

Перше розмежування лексико-граматичних класів слів здійснив Аристотель у IV ст. до н.е., поділивши слова на чотири частини мови: ім'я ($\delta\upsilon\omicron\mu\alpha$), дієслово ($\rho\eta\mu\alpha$), сполучник ($\sigma\upsilon\upsilon\delta\epsilon\sigma\mu\omicron\varsigma$) і член ($\alpha\rho\theta\rho\upsilon\upsilon$) [4, с. 31]. З часів стоїків набуває розвитку інший підхід до вивчення частин мови – за граматичною зміною слів (наявність чи відсутність у слові форми відмінка та часу), тобто семантико-синтаксичний. Вчення стоїків розвинули й збагатили грецькі та римські вчені-філологи (граматисти): Діонісій Фракійський (бл. 170-90 рр. до н.е.), М. Теренцій Варрон (116-27 рр. до н.е.), М. Фабій Квінтіліан (30-96 рр. н.е.), Аполлоній Дискол (II ст.), Діоген Лаєртії (III ст.) та багато інших [10, с. 53-58; 6, с. 32]. Встановлений ними на базі морфологічних критеріїв восьмичленний поділ частин мови проіснував до кінця античного світу.

Розгляд частин мови неможливий без системного підходу. В системі частин мови в окремо взятій мові кожен із конститuentів відмінний за своїм статусом. Як зазначає мовознавець О. Лукін, «частини мови, перебуваючи в системних зв'язках, взаємно обумовлюють і визначають одні одних, що впливає з їх синтагматичних і парадигматичних відношень» [5, с. 25]. У різних мовах системи частин мови не співпадають.

Іменник і дієслово стоять на вершині ієрархії всієї частиномовної системи. Близько до вершини знаходиться прикметник – частина мови, яка виражає ознаку «предмета». Іменники, прикметники і дієслова утворюють великі відкриті списки слів. Кожна з цих частин мови володіє найбільшою в порівнянні з іншими частинами мови кількістю формальних ознак. Упритул до прикметника розташовується прислівник, до того ж часто так близько, що в деяких мовах об'єднується з ним в одну частину мови. Числівники – група імен, лексичне значення яких зводиться до вираження ідеї чистої кількості, і які дуже тісно пов'язані з іншими іменами. Займенники – це замкнута група слів, яка знаходиться ніби на периферії всіх іменних частин мови. Решта частин мови мають різноманітні системно обумовлені зв'язки з названими вище. Службові слова об'єднуються в цю групу за єдиною синтаксичною ознакою: вони не виконують роль членів речення. До службових слів традиційно належать прийменники, сполучники, артиклі, частки. Характер функціонування службових слів – важлива ознака, що характеризує типологічний стан мови [5, с. 26].

Виокремлюючи лексико-граматичні класи (ЛГК) у словнику мови письменника, ми виходимо з сучасних класифікацій слів за частинами мови, за якими сучасна мовознавча наука традиційно виділяє десять частин мови, 6 з яких автосемантичні, 3 – службові і вигуки.

У загальному корпусі повного словника мови Лонга (2496 слів) 967 становлять дієслова, 912 – іменники, 332 – прикметники, 156 – прислівники, 38 – займенники, 36 – сполучники, 24 – прийменники, 19 – числівники, 9 – частки, 3 – вигуки. Загальну характеристику вживання лексико-граматичних класів (частин мови) у романі Лонга «Дафніс і Хлоя» засвідчує таблиця:

Розподіл лексичної ідіосистеми Лонга за частинами мови та частотністю їх вживання у романі

Частини мови	Кількість слів	Відсоткове співвідношення	Частота вживання у тексті роману	%
Дієслово	967	39%	4257	25%
Іменник	912	36,5%	4586	27%
Прикметник	332	13%	1012	5,9%
Прислівник	156	6,3%	1030	6%
Займенник	38	1,5%	1536	9%
Числівник	19	0,8%	120	0,7%
Сполучник	36	1,4%	3064	18%

Прийменник	24	1%	924	5,2%
Частка	9	0,4%	505	3%
Вигук	3	0,1%	30	0,2%
Всього	2496	100%	17064	100%

За даними таблиці можна побачити, що найчисельнішими ЛПК у романі Лонга є центральні частини мови – дієслова (967 слів), що складають 39% від загальної кількості лексичних одиниць, та іменники – 912 лексем, що становить 36,5% від загальної кількості слів у словнику. Проте ЛПК іменників характеризується більшою частотою вживання, ніж дієслова (відповідно у співвідношенні: 4586 і 4257, 51,8% і 48,2%). Отже, можна припустити, що для Лонга однаково характерний як вербальний (дієслівний), так і номінальний (іменниковий) тип письменницької оповіді.

Дієслово (грец. *ῥῆμα*, лат. *verbum*) – частина мови, що служить для вираження динамічної ознаки (дії, стану) у процесі її тривання, розгортання або становлення. За В. Русанівським, дієслово – це, «і носій динамічної ознаки, і здебільшого центр предикації, тобто основа речення, і база для створення багатьох художніх образів, і одна з важливих стилерозрізняючих ознак» [9, с. 17]. Дієслово виражає не тільки ознаку в її динамічному різновиді, але й відношення до тих слів, з якими воно поєднується. Воно активно «втягує в свою орбіту» слова інших ЛПК слів, особливо іменників та прикметників. Семантика дієслова розкривається через можливості поєднання з іншими словами. Це створює багаті потенційні можливості для стилістичного використання дієслівних форм. Неабияке значення має не тільки семантика дієслова, але й жанр і тематика твору, які безпосередньо впливають на формування ЛСГ дієслівної лексики і тісно пов'язані з ідіостилем письменника.

На основі аналізу семантики дієслівної лексики роману Лонга «Дафніс і Хлоя» можна виокремити 18 лексико-граматичних груп (ЛСГ). За найбільшою кількістю лексем, що утворюють ЛСГ, виділяються групи на позначення руху та фізичної дії (відповідно 172 і 162 дієслова). Вони ж мають і найвищий показник частотності функціонування лексем у тексті: дієслова, що означають рух, спрямування (550 слововживань); на другому місці – дієслова, що характеризують фізичну дію (453). І це не випадково, адже, як зауважує М. Сенів, дієслова із значенням руху взагалі належать до часто вживаних у класичних мовах різних періодів їх функціонування [11, с. 187]. Власне різноманітні фізичні дії, зміни, стани відображає Лонг у своєму творі за допомогою дієслів. Вони безумовно підсилюють динамічність викладу. Інші ЛСГ мають удвічі меншу кількість лексем.

Правда, децю відмінну картину продуктивності лексем у структурі ЛСГ спостерігаємо за статистичними даними їх функціонування у тексті. Крім дієслів руху та фізичної дії, які можна вважати ядерними, високу продуктивність мають дієслова на позначення мовленнєвої діяльності (413 слововживань), емоційно-психічного стану (338), дієслова на позначення фізіологічного стану та функцій живого організму (333) і чуттєвого сприйняття (303). Середньою частотністю відзначаються дієслова із значенням «розумової діяльності (282), «володіння, придбання, втрати» (279), «буття» (244), «стосунків між людьми» (231), «місцезнаходження у просторі» (198), «процесу, зміни, розвитку» (188), «переміщення предмета у просторі» (180) та ін. Найменшою частотністю характеризуються дієслова на позначення часових меж (36) та дієслова соціального стану (5), які можна зарахувати до периферії.

Дослідник Н. Грінбаум зазначив, що в системі лексико-семантичних засобів «іменники передають з найбільшою повнотою і чіткістю світогляд і світорозуміння, етичну і естетичну позиції, художній смак і особистісні якості поета» [2, с. 31-32]. Тому при системному підході до дослідження словникового складу мови того чи іншого письменника науковці зосереджують увагу в основному на іменникових лексемах, які і у словнику Лонга є частотніші, ніж дієслова.

Іменникові лексеми (грец. *οὐσιαστικόν*, лат. *substantivum*) активно формують 14 ЛСГ. Найчастотнішою у романі є ЛСГ «Назви людей та міфологічних істот» (129 лексем – 1235 фіксацій). Це власні і загальні найменування, домінуючими серед яких є назви головних персонажів Дафніса і Хлої. Невипадково другу позицію за кількістю лексем посідає ЛСГ «Предмети побуту», що пов'язано з відображенням умов життя пастухів у пасторальному романі Лонга. Третє місце посідає ЛСГ, що охоплює іменникові найменування, пов'язані з родом занять персонажів роману – пастухів, селян, мореплавців, військових та ін. ЛСГ «Фауна» і «Флора» беруть активну участь у змалюванні природного середовища, створюючи своєрідне тло, на якому розгортаються основні події роману. Порівняно численною є ЛСГ «Соматизми», що відповідає уявленню давніх еллінів про красу людського тіла, відображену в романі Лонга. Три наступні ЛСГ охоплюють почуттєву сферу персонажів роману – це назви почуттів, емоцій, станів та стосунків між людьми, а також назви суспільно-філософських понять людського буття та назви, пов'язані з релігійними віруваннями давніх греків. Більшість лексем, що належать до цих ЛСГ, мають культурологічну семантику.

Загальний огляд іменникових домінант у таблиці дає змогу виокремити найбільшу їх кількість із ЛСГ «Власні і загальні імена людей та міфологічних істот» (17 лексем). Іменники на позначення власних назв людей і міфологічних істот та нейтральних позначень людей є найуживаніші, оскільки у центрі уваги твору Лонга – людина, її життя, та божества, яким вона поклонялась.

Для відтворення мовної картини світу Лонг вдається до вибіркової іменникової лексики, щоб передати найважливіші категорії дійсності, до яких належать не тільки людина, але й її довкілля. Тому лексеми, які описують світ природи, займають у буколічному романі таке вагоме місце. Адже природа, її рослинний та тваринний світ, природні об'єкти не тільки служать фоном, на якому відбуваються основні події роману, але й безпосередньо тісно пов'язані з життям дійових осіб. Лексеми, які описують світ природи, становлять другу за чисельністю групу домінант (15 лексем). Серед них назви фауни і флори: *ἡ αἴξ*, *ἡ ἀγέλη*, *τὸ ποῖμνιον*, *ἡ, ὁ βοῦς*, *ὁ τράγος*, *τὸ πρόβατον*, *ὁ, ἡ κύων*, *ὁ, ἡ ὄρνις*, *τὸ ἄνθος*, *ἡ λίтус*; назви природних об'єктів: *ἡ θάλασσα*, *ἡ γῆ*, *ὁ ἀγρός*, *ἡ πηγή*, *τὸ ἄντρον*.

Серед домінантних лексем бачимо також назви предметів побуту пастухів (*ἡ σῦριξ*, *τὰ γυνώρισμα*, *ἡ λίρα*). Автор змальовує персонажів твору у звичному для них середовищі. Цим пояснюється висока частотність іменників, які позначають предмети побуту, і те, що ряд цих назв належить до числа домінантних у романі Лонга.

Дійовими особами роману виступають люди різного роду занять та професій, з чим пов'язана досить висока частотність вживання іменників, які вказують на рід занять. Серед них особливо часто автор вживає іменники, які називають різні види діяльності пастухів (*ὁ αἰπόλος*, *ὁ ποιήν*), що зумовлено буколічним характером роману.

Прикметникова лексика займає в ідіосистемі роману третє місце (332 лексеми). Домінантні слова-прикметники у художньому творі, безперечно, надзвичайно важливі і визначальні для ідіолекту письменника, як і іменники, та свідчать про самотність його авторського стилю.

Відомо, що антична граматики не виділяла прикметник в окрему частину мови (він розглядався як один із видів імені (*ὄνομα*) – частини мови, яка охоплювала іменник, прикметник, числівник і навіть деякі займенники). Прикметником

вважалося «будь-яке ім'я, яке служить специфікацією для іншого імені, детальнішим роз'ясненням його властивостей, оскільки позначення «властивості, якості» притаманне всім іменам» [1, с. 128–129]. Й. Кобів у статті «Походження граматичного терміна *Adiectivum*» наводить визначення прикметника за Діонісієм Фракійським (II ст. до н.е.): «Прикметник (ἐπίθετον) – те, що додається однаково до власних і загальних імен і виражає похвалу або догану. Береться він трояко: від душі, від тіла, від зовнішніх обставин. Від душі – як «розсудливий»; від тіла – як «швидкий», «повільний»; від зовнішніх обставин – як «багатий», «бідний» [3, с. 72].

Розглянувши низку класифікацій прикметників за семантикою, ми розробили класифікацію, яка налічує 18 ЛСГ прикметників. Превалуючими у тексті роману Лонга є ЛСГ прикметників на позначення розміру, форми, величини (44 лексеми – 284 слововживання) та ЛСГ прикметників, що позначають риси характеру та емоційний стан людини (41 лексема – 93 слововживання). Отже, можемо твердити, що предметно-образна дійсність у романі Лонга представлена різноманітними величинами й формами. Лонг наділяє героїв роману позитивними і негативними рисами, вони емоційні і чутливі.

Прикметники *πολύς* (багаточисельний), *καλός* (красивий, гарний), *μέγας* (великий), *ἀγαθός* (хороший, добрий) – найчастотніші (кількість фіксацій від 87 до 37). До найбільш частотних можемо зарахувати також прикметники – *μόνος* (сдиний), *νεός* (молодий), що мають відповідно 27 і 19 фіксацій. Що ж до функціонування інших лексем, то вони мають порівняно невисоку продуктивність (від 16 до 7). Спостерігаємо тенденцію до того, що прикметникові лексеми мають однакову кількість фіксацій, наприклад, *γυμνός* і *πλούσιος* (по 16), *ἐρωτικός*, *ὀλίγος* та *ὄμοιος* (по 13 фіксацій), *μακρός*, *λευκός* і *χλωρός* (по 12), *μέσος*, *μουσικός*, *πρεσβύτερος* і *φίλος* (по 9) та ін. Можна відзначити і таку особливість визначення прикметникових доміант, порівняно з дієслівними та іменниковими: якщо серед іменників та дієслів лексеми з частотністю від 16 слововживань і менше становлять периферію і не входять до аткуалізованого лексикону, то серед прикметників вони становлять значну більшість. З одного боку, спостерігаємо різноманітність прикметникових лексем, а з іншого – невелику кількість прикметникових доміант.

Оскільки основною функцією прикметників є описова, вони відіграють значну роль у відтворенні мовної картини світу у художньому творі. Прикметниками автор дає оцінку (позитивну чи негативну) навколишній дійсності та персонажам (аксіологічна характеристика).

На четвертому місці серед лексико-граматичних класів слів у тексті роману Лонга – прислівник (156 лексем, враховуючи частоту вживання – 1039, що становить 6% від загальної кількості слів). Діонісій Фракійський трактує прислівник (грец. ἐπίρρημα, лат. *adverbium*) як невідмінювану частину мови, що характеризує дієслово або додається до нього: «*Ἐπίρρημα ἐστὶ μέρος λόγου ἄκλιτον, κατὰ ῥήματος λεγόμενον ἢ ἐπιλεγόμενον ῥήματι*» [1, с. 142; 8, с. 7].

До найчастотніших прислівників у тексті роману Лонга належать *οὐν* (отже), *δή* (саме, якраз), *ἤδη* (вже), які фіксуємо у кількості 99, 55 і 44 слововживання відповідно. Деяко менше разів вживаються прислівники *μάλα* (дуже, абсолютно), *ἅμα* (разом), *ἔτι* (ще, все ще), *τότε* (тоді, в той час), *οὕτω(ς)* (так, таким чином), *πολλά* (багато).

На п'ятому місці за кількістю лексем (38) та на четвертому за частотністю вживання (1536) у Лонга знаходяться займенники. Діонісій Фракійський визначає займенник (грец. ἀντωνυμία, лат. *pronomen*) як «слово, яке вживається замість імені і показує певні особи» [1, с. 141].

П'ятірку найуживаніших займенників у тексті роману становлять *αὐτός*, *αὐτή*, *αὐτό* (сам) – 334 слововживання, *οὗτος*, *αὐτε*, *τοῦτο* (цей, той) – 200, *τις*, *τι* (хто, що) – 115, *πᾶς*, *πᾶσα*, *πᾶν* (всякий, кожний) та *ἐγώ* (я) – по 109 фіксацій.

Шосту позицію серед частин мови за кількістю лексем у тексті роману займає сполучник, проте за частотністю вживання йому відводимо третє місце (36 слів, 3064 слововживання, що становить 18% від усієї лексики).

Поняття сполучника (лат. *coniunctio*) та термін *σύνδεσμος* (зв'язок, зв'язка від дієслова *συνδέω* – зв'язувати, з'єднувати) у грецькій науці сягають ще логічної науки Аристотеля та мовної теорії стоїків [8, с. 7]. Діонісій Фракійський сполучником називає «слово, яке пов'язує думку у певному порядку і виявляє прогалини у її висловленні» [1, с. 144].

Найчастотнішим сполучником у Лонга є *καί* (і) – 1513 слововживань, досить часто автор роману вживає *δέ* (а, проте) – 621, *ὡς* (як, ніби, що) – 165, *γάρ* (бо) – 99, *ἀλλά* (але) – 93 рази.

Прийменникам у таблиці лексико-граматичних класів слів належить сьоме місце і за кількістю лексем (24), і за частотністю їх вживання у тексті роману «Дафніс і Хлоя» (924). Діонісій Фракійський називає прийменник (лат. *praepositio*) – *πρόθεσις* (від дієслова *πρόθιμι* – ставити перед чимось, виставляти наперед) і трактує як частину мови, що ставиться перед усіма частинами мови у складі складного слова і у складі речення [8, с. 7].

До найчастотніших прийменників у досліджуваному тексті належать *εἰς* (εἰς) (+acc.) «в, на, до» – 150, *ἐν* (+dat.) «в, на, серед, поміж» – 137, *ἐπί* (+acc.; +gen.; +dat.) «на, біля» – 115, *ἐκ* (ἐξ) (+gen.) «із, від, з» – 78 та *πρός* (+gen.) «від, по відношенню, відповідно, внаслідок»; (+acc.) «до, в напрямку, біля»; (+dat.) «до, на» – 58 слововживань.

На восьмому місці серед частин мови – числівник, грец. ἀριθμητικόν, лат. *numerale* (19 лексем, 120 слововживань, що становить 0,7% від загальної кількості слів у тексті роману). Найчастіше Лонг використовує числівники *εἷς*, *μία*, *ἕν* (один) та *πρῶτος* 3 (перший) – по 28 разів, трохи рідше *δεύτερος* 3 (другий) – 13, *δέκα* (десять), *δύο* (два) – по 9 разів.

На передостанньому місці за кількістю лексем (9) і на восьмому за частотністю вживання у тексті роману Лонга (505) – частки (грец. *πρόθηκη*, лат. *particula*). Найчастіше фіксуємо вживання часток *μέν* «же» (293 рази) та *οὐ* (о́к, о́у) «не, ні» (136 разів).

Вигуки у тексті роману «Дафніс і Хлоя» на десятому місці і за кількістю лексем (3) і за частотою вживання (30). У грецьких граматиках вигук (грец. ἐπιφώνημα, лат. *interiectio*) не вважали окремим класом слів, а Діонісій Фракійський, наприклад, розглядає їх у складі прислівників [8, с. 7].

Найуживанішим у романі Лонга є вигук *ὦ* (ὦ) «о!» (виражає здивування, радість чи біль) – 25 фіксацій, тричі натрапляємо на *φεῖ* «ой! о горе!» та двічі на *μά* «ось маєш!» (вигук здивування).

Отже, дієслова, іменники, прикметники і прислівники складають найбільш важливий сегмент в системі усіх частин мови, що пояснюється їхньою роллю в передачі явищ навколишнього світу (номінація), функціями в реченні, місцем в словниковому складі мови. У передачі змісту роману «Дафніс і Хлоя» беруть участь усі лексико-граматичні класи слів, проте їх вага у створенні мовної картини світу твору не однакова. Їхній розподіл у словнику і частотність вживання, вибір доміант у межах певних частин мови відповідають ідіостиллю давньогрецького письменника Лонга.

Література:

1. Античные теории языка и стиля (антология текстов) / под общ. ред. О. М. Фрейденберг. – СПб : АЛЕТЕЙЯ, 1996. – 362 с.
2. Гринбаум Н. С. Поэтическая лексика Пиндара (растительный мир) / Н. С. Гринбаум // *Philologia classica* – 3. Язык и стиль памятников античной литературы. – Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1987. – С. 31–39.

3. Кобів Й. У. Походження граматичного терміна *Adiectivum* / Й. У. Кобів // Іноземна філологія. Питання класичної філології. – Вип. 9. – № 5. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1966. – С. 72–75.
4. Кобів Й. У. Принципи класифікації частин мови в античній граматиці / Й. У. Кобів // Іноземна філологія. Питання класичної філології. – Вип. 24. – № 9. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1971. – С. 31–37.
5. Лукин О. В. Историко-философские обоснования и типологический статус теории частей речи : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Олег Владимирович Лукин. – М., 2006. – 37 с.
6. Оленич Р. М. Роль логіко-граматичного вчення стоїків у розвитку грецької граматичної науки / Р. М. Оленич // Іноземна філологія. Питання класичної філології. – Львів : Вид-во при ЛДУ видавнич. об'єднання «Вища школа», 1980. – Вип. 60. – № 17. – С. 32–39.
7. Олішук Р. Грецька мова : синтаксис / Р. Олішук. – Львів : ЛБА, 1996. – 273 с.
8. Полюга С. М. Греко-римська традиція у становленні української граматичної термінології (на матеріалі морфології) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.14 «Класичні мови. Окремі індоевропейські мови» / Світлана Михайлівна Полюга. – К., 2013. – 18 с.
9. Русанівський В. М. Дієслово – рух, дія, образ / В. М. Русанівський. – К. : Рад. шк., 1977. – 111 с.
10. Сафроняк О. В. Становлення термінів-назв частин мови у древньогрецькій граматичній теорії / О. В. Сафроняк // Іноземна філологія. Питання класичної філології. – № 25. – Львів : Вид-во «Світ», 1990. – Вип. 99. – С. 50–58.
11. Сенів М. Г. Прийменник у класичних мовах : [посібник] / М. Г. Сенів. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 272 с.
12. Schönberger O. Longos. Hirtengeschichten von Daphnis und Chloe. Griechisch und deutsch / Otto Schönberger. – Berlin : Akademie-Verlag, 1973. – 215 s.

УДК 811.112.2'42

Н. С. Ольховська,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОСТІ ДРАМАТУРГІЧНИХ ТЕКСТІВ ТОМАСА БЕРНГАРДА В ПЕРЕКЛАДАХ

Прийоми насичення інформацією текстів п'єс Т. Бернгарда умовно розподілено на такі класи: 1) логічні засоби: гротескна логіка персонажів і так звані «правильні силлогізми»; 2) просторово-часові засоби; 3) ментальні засоби; 4) асоціативні засоби: тропи, гра слів і так звані «силлогізми в траві»; 5) імпліцитна частина мовлення персонажів (інформативи). Для передачі при перекладі цих прийомів автором використано інформативну та трансформаційну моделі перекладу. З метою посилення інформаційного та емоційного впливу на читача поряд з лексичними, морфологічними та синтаксичними трансформаціями, використано трансформації на рівні фразеології.

Ключові слова: інформативи, інформативна модель, «правильні силлогізми», «силлогізми в траві», трансформації, трансформаційна модель.

Приемы насыщения информацией текстов пьес Т. Бернхарда условно разделены на такие классы: 1) логические средства: гротескная логика персонажей и так называемые «правильные силлогизмы»; 2) пространственно-временные средства; 3) ментальные средства; 4) ассоциативные средства: тропы, игра слов и так называемые «силлогизмы в траве»; 5) имплицитная часть речи персонажей (информативы). Для передачи этих приемов автор использовал информативную и трансформационную модели перевода. С целью усиления информационного и эмоционального влияния на читателя рядом с лексическими, морфологическими, синтаксическими трансформациями, использовано трансформации на уровне фразеологии.

Ключевые слова: информативы, информативная модель, «правильные силлогизмы», «силлогизмы в траве», трансформации, трансформационная модель.

Techniques of information satiety of the texts of the plays written by T. Bernhard are conditionally divided into the following classes: 1) logic means: the grotesque logic of the characters and the so-called «correct syllogisms»; 2) spatio-temporal means; 3) mental means; 4) associative means: tropes, play on words and the so-called «syllogisms in the grass»; 5) implicit part of the characters speech (informatives). For rendering these techniques while translating the author used informative and transformational models of translation. To enhance the informational impact on the reader along with the lexical, morphological and syntactic transformations he used transformations at the phraseological level.

Key words: informative, informative model, «correct syllogisms», «syllogisms in the grass», transformations, transformational model.

Актуальність. Розробка категорії інформативності тексту здійснювалася широко відомими філологами, а також іншими фахівцями, оскільки дана категорія є загальною для цілої низки наук. Хоча дослідження інформативності тексту далекі від завершення, та все ж таки утворилася деяка наступність підходів, яка не виключає, а передбачає їхнє творче розмаїття. Загальною рисою в підходах різних авторів є те, що ними рівною мірою, незважаючи на різні акценти, визнаються інформативними як семантика тексту, так і його форма (структура, композиція) [3-4, 6-10].

За основу в нашому дослідженні взято концепцію інформативності як розмаїтості всередині певної єдності (тотожності) за У. Ешбі, а також теорію інформаційної архітекτονіки А. Моля, згідно з якою, на кожному композиційному рівні художнього тексту є надмірність повідомлень, що повністю набуває сенсу, сприймається адресатом лише на більш високому композиційному рівні [5].

Об'єктом аналізу послужили тексти п'єс Т. Бернгарда [11-14] та їх переклади російською мовою здійснені М. Рудницьким [2].

Предметом дослідження виступає одна з ознак драматургічного тексту – інформативність, яка проявляється у п'єсах Т. Бернгарда на формальному, формально-змістовому, змістовому й образному композиційному рівнях, та особливості її перекладу.

На формальному рівні відзначена хаотичність інформації в тексті, наявність розривів змісту, безліч імпліцитної інформації і т.д. Є надлишок інформації, що сполучається з когнітивним дефіцитом. На формально-змістовому рівні спостерігається аналогічна картина, однак інформація в тексті набуває нової якості, стає «інформацією про інформацію».

Актуальна інформація, яка міститься в мовленні персонажів, виражається, за Кларком-Карлсоном інформативами, т-намірами й іншими мовленнєвими актами. У текстах п'єс можна виявити дотримання або порушення персонажами